

3/2019 (30. ročník)

Patron

čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor

**Oprava
Henrichova kříže**

**Obnova Körnerova
pomníku na Smrku**

**Setkání u bývalé
Michelsbaude**

Marcin Wawrzyńczak, Ullrich Junker a Jerzy Majdan odhalují pomník Michelsbaude, foto Otokar Simm

Možná podoba bývalé Michelsbaude v současné krajině, vizualizace Arkadiusz Makowski

Vážení členové a příznivci Spolku Patron

Podzim letošního roku je v celé České republice ve znamení připomínky 30 let od tzv. sametové revoluce a obnovy demokracie v naší zemi. Změna politického režimu v roce 1989 přinesla zcela nové možnosti rozvoje – především ekonomického, a pro toho, kdo toho byl schopen, i možnosti rozvoje duchovního a morálního.

Ve společnosti, která se znovu nadechla, bylo opět možné se volně sdružovat a věnovat se tématům do té doby tabuizovaných. Vznikaly různé iniciativy a občanská sdružení, mezi nimi v roce 1997 i Spolek Patron, jehož členové se od této chvíle, přestože spolek jako takový vznikl mnohem dříve, mohli péči o drobné památky Jizerských hor věnovat organizovaně a se všemi patřičnými právními i ekonomickými atributy. Dění okolo pomníčků a památek se tak posunulo na vyšší i profesionálnější úroveň, která by bez změny režimu nebyla možná.

Jsme rádi, že zájem o památky Jizerských hor nadále trvá, a to i přesto, že se za těch 30 let změnila struktura jejich návštěvníků. Pomníčky ale ani dnes nepřitahují milovníky adrenalinu, naopak – mnohdy nabízejí jedinou možnost, jak v horách ještě najít klidné místo. Můžeme se u nich zastavit a přemýšlet – o minulosti, o nás, i o tom, co přijde v letech příštích. Rádi se o památky Jizerských hor budeme starat i nadále.

Přejeme vám pěkný podzim.

Výbor Spolku Patron

*Effenbergerova památka pod Viničnou cestou,
foto Bohumil Horáček*

Údržba Hennrichova kříže

Redakce

Kříž pytláka Hennricha na Středním jizerském hřebenu patří k nejznámějším drobným památkám Jizerských hor a legenda o jeho životě a smrti je jedním z dnes již klasických jizerskohorských příběhů o potyčkách panských lesníků s pytláky v jejich revíru.

Kříž a jeho tajemný příběh odpradáвна poutal pozornost návštěvníků i nezištných pečovatелů, kteří po celá desetiletí památku opravovali a obnovovali, takže kříž ze svého místa snad nikdy nezmizel. Zatím poslední verze Hennrichova kříže pochází z roku 2011, kdy ho vyrobil Andreas Prescher z německého města Großschönau a společně se svými přáteli a se členy

Spolku Patron jej v květnu téhož roku vyměnil za kříž předchozí. Ten byl již notně poznamenaný časem a drsným jizerskohorským počasím.

Čas však letí neúprosným tempem a od té doby již uplynulo více než osm let. Proto se Andreas Prescher na Střední jizerský hřeben vydal na konci letošních prázdnin se svým kamarádem Gerdem Stubenrauchem k dubovému kříži znovu, opravili jej a natřeli, aby ještě řadu dalších let mohl stát na svém místě.

Oběma německým přátelům jizerskohorských památek patří za obnovu poděkování.

S potěšením také konstatujeme, že se Hennrichův kříž znovu postupně noří do vzrostlého lesa, jak ho známe z některých starých fotografií.

Jedna z nejstarších fotografií Hennrichova kříže

Zatím poslední výměna památky proběhla 21. května 2011, foto Herbert Endler

Letošní údržba o pár let prodlouží životnost památky, foto Andreas Prescher

Andreas Prescher a Gerd Stubenrauch – realizátoři letošní opravy Hennrichova kříže, foto Otokar Simm

Obnova Körnerova pomníku na Smrku

Redakce

Roku 1909 byl na vrcholu Smrku odhalen kamenný pomník s pamětním nápisem. Tehdejší novoměstští občané tak vzpomněli stoletého výročí návštěvy Smrku německým básníkem Theodorem Körnerem, který vystoupil na jeho vrchol 16. srpna 1809. Pomník byl během divokého 20. století několikrát povalen, zapomenut a znovu opraven. Dramatický je i osud reliéfní desky, která byla do pomníku vsazena.

Přestože v posledních letech pomník již našťěstí nikdo neničí, povětrnostní podmínky na vrcholu Smrku se podepsaly především na nápisu na spodním kameni. Spolek Patron jej v minulosti opravoval, letos jsme se na obnově textu domluvili s členy Okrašlovacího spolku Nové Město pod Smrkem, kteří to mají na vrchol Smrku přeci jen blíže. Za to, že se díla ochotně ujali, jim patří naše poděkování.

Paní Olga Vnoučková, jež se o obnovu zasloužila, nám k tomu napsala:

Hlavně jsem nechtěla na nic zapomenout. Ačkoliv se dívám na Smrk každý den z okna, výstup nahoru mi dnes trvá dvě hodiny. Představa, že bych na něco zapomněla a musela kvůli tomu sejít dolů, byla dost varující. Dopředu jsem si zjistila, jak umýt podklad a jakou barvou natřít písmo. Vyzkoušela jsem několik štětců na mezním kamenu, který nám doma při opravě silnice vykopali. Připravila jsem si celý text napsaný latinkou a také tabulku německého písma, kterým je nápis na pomníku napsán. Pak už jsem čekala jen na den, kdy s jistotou nebude pršet. Vyšlo to na pátek 9. srpna 2019.

Vyrazila jsem chvíli po šesté hodině s docela těžkým batohem. Měla jsem s sebou kromě materiálu na opravu také snídani, svačinu a hlavně dva litry čaje. Den předtím sprchlo, byla proto krásná viditelnost. Už od

Jizerskohorské podnebí se na nápisu již značně podepsalo

Rozdíl čitelnosti je oproti stavu před obnovou jasně viditelný

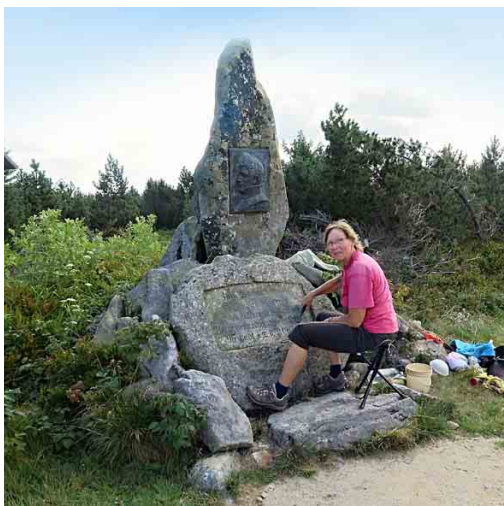
lavičky nad Streitovým obrázkem byly Lužické hory v šikmém ranním osvětlení krásně plastické.

U studánky jsem ještě nabrala vodu do dvou sklenic s Jarem a se Savem. Na Smrku jsem byla v 8 hodin a rovnou jsem vystoupala na rozhlednu, abych si užila hezkých rozhledů. Nahoře už měl pan Malcovský rozložený stan s občerstvením. Při snídani jsem s ním pohovořila. V půl deváté jsem začala umýváním plata s textem. Zjistila jsem, že na odstranění lišejníku zeměpisného funguje jenom ocelový kartáč, a to ještě velmi ztuha. Koupila jsem si kartáč s jemnými drátky a z jedné třetiny jsem ho obrousila.

Asi po dvou hodinách jsem toho nechala a došla si pro vodu, abych kámen dobře umyla. To už se začali trousit turisté. K psaní písma jsem nakonec použila nejmenší štětec. A byla jsem ráda, že mám vzorník písma, na který jsem se velice často dívala.

Můj domácí odhad času, jak dlouho mi bude oprava trvat, se nakonec ukázal jako správný. Odhadla jsem to na pět hodin a chvíli po půl druhé jsem skončila. To už bylo na Smrku lidí jak o pouti. Pan Malcovský mi na dotaz pravil: „To víte, je hezký den“.

Dolů jsem šla starou Lavičkovou cestou, kudy chodí mnohem méně lidí. Viditelnost se už zhoršila, ale stále bylo krásně.

Olga Vnoučková během obnovy nápisu

Návštěvníci vrcholu Smrku mohou Kömerův pomník opět obdivovat v celé kráse

Malá slavnost v místě zaniklé Michelsbaude

Otokar Simm

V pátek 20. září 2019 se kolem 11. hodiny sešla na parkovišti v Jakuszycích skupinka asi 25 osob. Přítomní byli samozřejmě hlavně Poláci, ale dostavili se i účastníci z Německa a Čech. Čtyřmi členy byl zastoupen i Spolek Patron. Všichni jsme měli namířeno přes Rozdroże pod Cichą Równią na místo v současnosti nazývané Jelenia Łąka. Chystalo se tam odhalení pamětní desky, připomínající někdejší chatu Michelsbaude.

Dnes zde najdeme jen rozlehlou horskou louku, kterou ze všech stran obklopují jehličnaté lesy. Dojem parkového vzhledu umocňují skupinky smrků, jež jako by na ní byly nepravidelně rozhozené. Louku protíná prastará cesta, která byla kdysi jedinou přímou spojnici mezi Krkonošemi a Jizerskými horami.

Komunikace současně spojovala Čechy se Slezskem a nejspíš proto se jí říkalo Alte Zollstraße, Stará celní cesta. Důležitá trasa vedla od Mýtin a Údolí Naděje přes osadu Karlsthal, dnešní Orle, načež vystoupala až na Vysoký jizerský hřeben, aby následně klesla do významné obce Schreiberhau, Szklarské Poręby. Umožňovala především kontakt mezi centry sklářské výroby. Příležitosti k odpočinku a občerstvení, či dokonce k přenocování, na ní takřka nebylo. Jednou z mála bylo budní hospodářství zvané Michelsbaude. Jeho existenci lze datovat lety 1775–1905.

Téměř celý průběh cesty je dodnes dobře patrný a většinou i hojně využívaný. Zachycená je například na Matouschkových mapách či na česko-německé mapě Jizerské hory – Isergebirge z Nakladatelství HP Jičín (2018). Josef Matouschek na mapách z let 1927 a 1938 zakreslil mýtinu, na které stávala Michelsbaude, a označil ji jako „Michelsbaudenplan Echo“ (volně přelo-

Autor článku v družném rozhovoru s Marcinem Wawrzyńczakem

Členové Spolku Patron a Ulli Junker připravující si svoji řeč

Iniciátor akce Marcin Wawrzyńczak u pomníčku

Ulrich Junker promlouvá o historii chaty

ženo: „ozvěna na pasece po Michelsbaude“). Častěji se ale vyskytuje jen pojmenování zkrácené, tedy bez slůvka Echo.

Proč se po více než sto letech od zániku Michelsbaude začal někdo tímto zapomenutým stavením zabývat? Zde je odpověď:

Zhruba před dvěma roky našel badatel Marcin Wawrzyńczak z polské obce Chromiec v prostoru zaniklé boudy pár uzávěrů pivních lahví, střepy talíře s nápisem Emilie, a štítek se jménem Robert Adolph. Nález se stal podnětem k jeho dalšímu pátrání. Pomocnou ruku mu podal Ulrich Junker, jenž má obrovské zkušenosti se studiem starých listin a s hledáním v archivech. Ulli – známý účastníkům našeho spolkového výletu do polských Jizerek v roce 2018 – pomohl Marcinovi dohledat podstatné informace v schaffgotschském archivu ve Vratislavi. Marcina Wawrzyńczaka bádání natolik zaujalo, že sepsal a v roce 2018 ve vlastním vydavatelství *Wielka Izera* vydal publikaci *Michelsbaude. Historia nieistniejącej izerskiej gospody*.

Stará celní cesta a spolu s ní i Michelsbaude nabyly na významu a důležitosti poté, co byli slezští hutní mistři Preußlerové donuceni přeložit sklárnu ze Schreiberhau do Karlsthalu. Důvodem byl nedostatek palivového dřeva na původním místě, zatímco uprostřed lesů ho byl nadbytek. K tomu došlo v roce 1754, tedy před 265 lety. Huť na novém stanovišti (v dnešním Orle) pak fungovala až do roku 1888. Kupci, povozníci, dřevaři i hajní nacházeli

v Michelsbaude přístřeší. Schaffgotschové, do jejichž majetku budní hospodářství přináleželo, ho zároveň využívali i jako hájovnu.

Řada cestovatelů a vědců putujících před 150 lety ze Slezska do Čech či naopak, zanechala ve svých cestovních zprávách o Michelsbaude zmínku. Všichni totiž byli tenkrát nuceni kolem ní projít. Za všechny zde zmíníme alespoň německého lesnického odborníka a entomologa, profesora Julia Theodora Christiana Ratzeburga, který v roce 1841 zjistil, že se zde dařilo dokonce ovocným stromům, což v nižších polohách u řeky Jizery klimatické podmínky neumožňovaly.

Opominout ovšem nemůžeme nobelistu Gerharta Hauptmanna, žijícího a tvořícího na úpatí Jizerských hor a Krkonoš. Dvě z jeho divadelních her se s velkou pravděpodobností odehrávají i v Michelsbaude – jde o sklářskou po-

hádku *A Pippa tančí!* a hru *Potopený zvon*. Ullrich Junker objevil v schaffgotschských archiváliích popis boudy a jejího vnitřního vybavení, který je shodný s úvodem druhého dějství sklářské pohádky.

Obě díla byla vydána i v češtině, jsou však, bohužel, nesnadno dostupná, jelikož vyšla již před mnoha desetiletími. V originální němčině se však poměrně snadno dají vypůjčit v knihovnách.

V souvislosti se zprovozněním sklárny Josefína v roce 1842 ve Schreiberhau, vyvstala naléhavá potřeba dopravního spojení nejen s údolím, ale i s Čechami. I proto byla v letech 1845–1847 vybudována nová silnice z Petersdorfu (dnešních Piechowic)

Kámen k pomníku zajistily Lasy Państwowe

přes Novosvětské sedlo do Harrachova. Tím ztratila Stará celní cesta na významu. V Jakobsthalu, nyníšších Jakuszycích, dala schaffgotschská správa postavit novou hájovnu, čímž pozbyla o starou Michelsbaude zájem. Ta postupně chátrala, až v roce 1905 dosloužila. Zůstala jen cesta s rozlehlou mýtinou, která dříve sloužila zdejším hospodářům k obživě.

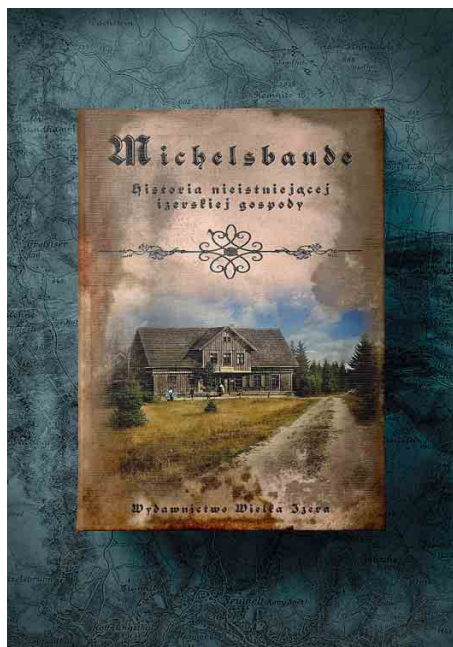
Na místo samé přišlo nakonec více než třicet milovníků jizerskohorské historie a přírody ze třech zemí. Hlavním iniciátorem celé akce byl Marcin Wawrzyńczak, který přítomné seznámil s tím, jak pátral v archivech a jak dospěl k úmyslu připomenout boudu, která už před více než sto lety zanikla. Dostavil se i Jerzy Majdan, ředitel Nadlesnictví ve Sklářské Porebě, pod jehož revír místo spadá. Lesní správa vyšla záměru vstříc a zajistila nejen přírodní kámen, na kterém je upevněna pamětní deska, ale i stůl s lavicemi, jež turistům umožní spočinutí.

Pak se ujal slova Ullrich Junker z německého města Bodnegg. Přítomné seznámil s historií a koncem chaty Michelsbaude. Své informace nám potom ochotně poskytl a souhlasil s tím, abychom je publikovali. Za to mu patří naše vřelé poděkování.

Na závěr připravili organizátoři chutné občerstvení – chléb s domácím máslem, sýry a syrovátkou. Jako překvapení vytáhl Ullrich Junker ze svého tlumoku láhev „Echt Stonsdorfer“, likéru, který se původně vyráběl v obci Stonsdorf – dnešním Stanisławówě nedaleko Jelení Hory. Tam ale výroba po válce zanikla, pokračuje se s ní však v Německu. Většina přítomných si tak na zdar akce a na zdraví přitukla náprstkem krkonošské bylinné kořalíčky.

Nápis na pamětní desce je v polštině, němčině a češtině. Autor článku zajistil českou verzi.
Foto Marcin Wawrzyńczak

Titulní strana publikace Marcina Wawrzyńczaka

Köhlerův pomník v novém hávu

Jiří Pavelka

Kdo zná osadu Nichtovy Domky a její okolí, jistě někdy procházel kolem žulového monumentu, který připomíná tragickou událost, při níž v roce 1816 přišel o život Franz Köhler z Raspenavy. Jde o jeden z mnoha dřevorubeckých pomníků Jizerských hor.

Naposledy jsem pomník upravoval na podzim roku 2002, tedy před sedmácti lety. Mosaznou tabulku, kterou někdo odcizil, jsem nahradil za plechovou. Tu nám tehdy namalovala paní Majerová z Větrova. V březnu roku 2008 vyvrátila ničivá vichřice Emma sousední mohutnou lípu, která svým pádem povalila na zem i žulový pomník. Díky ochotě lesníků a za pomoci jejich techniky byl pomník za krátkou dobu zpátky na svém místě. Léta plynula dál a okolí začalo postupně zarůstat vegetací. Pařez po lípě byl obrostlý množstvím vysokých prutů a na tabulce se začal podepisovat zub času a kovová rez již začala prosvítat skrze barvy. Nastal čas s tím „něco“ udělat.

Hajnému Na Hrázi Oldřichu Koberovi jsem oznámil svůj záměr a pomoci ruční pilky jsem okolí pomníku prořezal. Na pařezu jsem ponechal pouze

Oprava Köhlerova pomníku byla dokončena
30. května 2019

Detail niky s nově umístěným obrázkem Panny
Marie

rozdvojený kmínek, ze kterého by snad za pár let mohla vyrůst nová lípa. Výklenek jsem ošetřil bledě modrou barvou a osadil ho obrázkem Panny Marie ozdobené umělou zelení, kterou mi darovali ve zdejším zahradnictví. Na sokl pomníku jsem umístil sklenici s kyticí. Jsem rád, že ji čas od času někdo vymění za čerstvé rostliny. To vše bylo dokončeno o velikonoční neděli. Novou cedulku vyrobil z plastové desky v barvě kovu Milan Šikl. K její montáži, jež proběhla 30. května 2019 kolem poledne, jsem přizval kamaráda Eduarda Svobodu, a společně jsme mosazné lože pro šroubky opatrně protáhli závitníkem. Tabulku jsme pak připevnili a podlepili.

Novou cedulku z plastové desky v barvě kovu vyrobil Milan Šikl

O Köhlerových

V raspenavské knize zemřelých se jméno Franz Köhler v souvislosti s tragickou událostí z roku 1816 nevyskytuje. Jelikož zemřel mimo své bydliště, mohl být zapsán do jiné matriky. Prošel jsem veškeré matriční zápisy, týkající se

č. p. 136 v Raspenavě, včetně narozených a oddaných, a dospěl jsem k závěru, že jediným adeptem, který by připadal v úvahu, je Johann Franz Köhler, narozený 19. srpna 1790.

Johann Franz Köhler pocházel z deseti sourozenců. Jeho otec Gottfried (*1758) byl synem Hanse Christiana Köhlera a zemřel 1. dubna 1812 ve věku 54 let. Ve svých 26 letech uzavřel 3. listopadu 1784 sňatek s 22letou Apollonií, rozenou Preisslerovou (*1762). Byla dcerou Friedricha Karla Preisslera z Raspenavy č. p. 118, a Anny Marie, rozené Blumrichové – rovněž z Raspenavy. Apollonia se dožila věku 79 let a zemřela dne 21. února 1841.

Vraťme se ale zpět k Johannu Franzovi Köhlerovi. K neštěstí došlo roku 1816, kdy bylo Franzovi 26 let. V místech, kde dnes stojí mohutný pomník ve tvaru sloupkové kapličky,

Rodina Köhlerů ve 20. letech dvacátého století, archiv Jaroslava Židů

se Franz účastnil kácení stromu. Strom spadl tak nešťastně, že jej jeho pád smrtelně zranil. Jelikož úmrtní zápis nebyl nalezen, musíme tedy věřit datu na tabulce upevněné na přední části dřívku, která je doposud udržována.

Jak již víme, Köhlerovi pocházeli z velké selské usedlosti č. p. 136, dnešního č. p. 566 ve Frýdlantské ulici. K usedlosti patřil pás polností, sahající až k Nichtovým Domkům.

Patřil jim ale i kus lesa, ve kterém pomník stojí. Pokud tedy strom skutečně káceli, pracovali na svém. Před statkem přímo u silnice stojí pod kaštanem neudržovaná boží muka. Nápis se však dosud dá přečíst. Jako zhotovitel je zde zvěčněn Anton Köhler a letopočet 1865. Celým jménem Johann Anton Köhler se narodil 5. července 1795 a byl Franzovým mladším bratrem, který nakonec po otci Gottfriedovi celý majetek zdědil. Dožil se na tu dobu úctyhodného věku 85 let, zemřel 24. září 1880. Byl ženatý s Magdalenou, rozenou Resselovou (*1803), která ve věku nedožitých 62 let zemřela 14. dubna 1865, tedy ve stejném roce, kdy Anton vybudoval boží muka. Anton s Magdalenou

Köhlerovi pocházeli ze selské usedlosti ve Frýdlantské ulici, archiv Jaroslava Židů

byli také velmi plodní. Do stavu očekávání přišli celkem jedenáctkrát, přičemž se jim jednou narodila dvojčata.

Posledním nositelem jména Köhler byl Josef. Byl zde uváděn ještě před druhou světovou válkou. Jak je výše uvedeno, Anton přivedl se svou ženou Magdalenou na svět celkem dvanáct potomků. Jedním byl syn Franz. Dostupné matriky neobsahují, zda a s kým byl ženatý, nebo zda měl nějaké potomky. Jisté však je, že Josef byl Franzem a jeho družkou z nějakých důvodů adoptován. Josefovo původní jméno znělo Josef Tyta a byl nemanželským synem Marie Tytové z Raspenavy č. p. 111. Narodil se 31. července 1890. Rod Köhlerů na Nichtových Domcích zanikl v důsledku poválečného odsunu německého obyvatelstva.

Torzo kříže před statkem Köhlerovy rodiny

Obnova Rohanského kamene na Ještědu

Jakub Šrek

Rohanský kámen patří bezesporu mezi nejznámější a nejvýznamnější pomníky ještědských hor. Je jedním ze symbolů hory Ještěd a tím, že na jejím vrcholu stojí již téměř dvě století, je i její nejstarší památkou. Byl svědkem prvního horského občerstvení manželů Haslerových v polovině 19. století, stavby Rohanovy chaty (Starého ještědského domu z roku 1868) i slavného Nového ještědského domu stavitele Schäfera, který roku 1906 vybudoval pro Německý horský spolek pro Ještědské a Jizerské hory. Byl svědkem vzniku a zániku ještědských rozhleden i zániku obou zmíněných ještědských domů. V letech 1966 až 1973 v jeho těsné blízkosti vyrostl moderní, slavný Hubáčkův televizní vysílač. Kolik školních výletů asi tento žulový obelisk spatřil? Letos mu téměř hrozilo zřícení...

Dějiny Rohanského kamene se začínají nepřímo psát již roku 1820, kdy česko-dubské panství zakoupil kníže Rohan, vévoda z Bouillon a Montbazou. Sousední liberecké panství přešlo již roku 1759 po vymření hlavního rodu Gallasů na synovce posledního hraběte Clama, který z tohoto důvodu přijal jméno Clam-Gallas. Hranice obou panství prochází téměř vrcholem hory a táhne se dále po horském hřebetu. Původně na místě žulového obelisku stál špičatý sloup se znaky rodu Rohanů, ale ten byl zničen bleskem. Jak uvádí

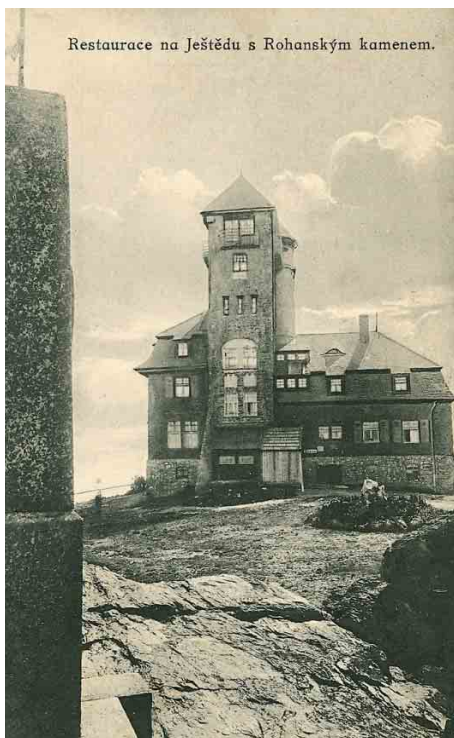
Rohanský kámen na pohlednici z přelomu 19. a 20. století, archiv autora

farní kronika ze Světlé, byl nynější Rohanský kámen postaven roku 1838. Kromě vytyčení hranice na nejvýznamnějším vrcholu širokého okolí má připomínat i návštěvu Adély Rohanové, která sem tohoto roku vystoupila.

Elegantní Rohanský kámen tvoří necelý 1 metr vysoký soklový podstavec, na kterém stojí téměř 2 metry vysoká stěla zakončená lomeným obloukem. Tento pomník je usazen na čtyřech základových kamenech. Všechny pomníkové díly o celkové hmotnosti zhruba 3,2 tuny jsou z tanvaldského granitu, tedy s literární nadsázkou „žuly Rohanů“ (oproti „clam-gallasovské liberecké žule“). Celá konstrukce je velmi elegantní, a to i díky tomu, že základové kameny byly umístěny přímo na skalním výchozu bez jakéhokoliv viditelného rušivého základu. Podklad tvořila pouze rovinanina z křemencové suti a hlíny. Tato rovinanina však postupem času byla vlivem klimatických poměrů částečně rozrušena a odnesena. Na západní straně pomníku, kde byla mocnost rovinaniny největší, tak došlo k posunu a ujetí základového kamene a pomník se celý naklonil až o 7 stupňů západním směrem. Proces značně urychlili i někteří neukáznění návštěvníci hory, kteří na pomník lezli, a jeho stav ještě více zhoršovali. Pomník se tak stal nestabilním a hrozil pádem. Tím by sa-

mozřejmě mohl ohrozit návštěvníky hory a s jistotou by došlo i k destrukci kamene.

Petr Šmaus, ředitel podniku Ještěd, spol. s r. o., který v budově vysílače provozuje již od roku 1996 horský hotel, oslovil prostřednictvím Pavla Schneidra Jizersko-ještědský horský spolek s prosbou o pomoc při opravě této významné ještědské památky. V této fázi se k obnově dostává autor textu, pověřený opravou pomníku. Následně proběhla jednání přímo na vrcholu hory a byl dohodnut postup prací. Bylo zřejmé, že musíme získat Vojtěcha Maie kvůli jeho zkušenostem s lomařskými a vazačskými pracemi. Velkou pomocí byl i můj otec Josef Šrek a bratr Ondřej Šrek, kteří se svými zkušenostmi mají velké zásluhy na bezchybné opětovné instalaci pomníku. Čtenářům časopisu se omluvám za neskromný výčet jmen, ale výše uvedení pracovali na pomníku mnoho hodin (a nejsou členy horského spolku).

Od roku 1907 s pomníkem sousedil mohutný horský hotel, archiv autora

Je dobré poznamenat, že veškeré, a to nemalé, přímé náklady na opravu pomníku (2× přistavení a práce jeřábu, kompresor, nafta a další) platil hotel Ještěd, spol. s r. o., přestože není jeho vlastníkem. Tím je společnost České radiokomunikace a. s., které objekt vysílače a přilehlé pozemky, tedy i pomník, patří. Práce jako takové byly provedeny bez nároku na odměnu.

V polovině května byl pomocí jeřábu demontován celý pomník včetně základových kamenů. Už jen příjezd stroje byl malým dobrodružstvím, protože v průjezdu horní stanice lanové dráhy měl jeřáb o nosnosti 30 tun místa na pouhé centimetry. Jednotlivé pomníkové díly byly uloženy a zajištěny přímo na parkovišti před hotelem. Čekalo nás malé zklamání, když nebyly nalezeny žádné artefakty, které měly být pod pomníkem uloženy. Nalezeny byly pouze novodobé mince, novodobá medaile z lesklého kovu v plastové etuji a jakýsi přívěsek patrně postříbřený. Vše se dostalo do prostoru základů pomníku rozestoupenými spárami a leželo na povrchu rovnaniny. Jedinou výjimkou byla drobná měděná plaketa s vyraženými iniciálami GB a nápisem Weixdorf (část Drážďan), která byla trochu hlouběji v rovnanině. Bohužel není datovaná a dle vzhledu se jedná nejspíše o pouhou psi známku bez historické hodnoty.

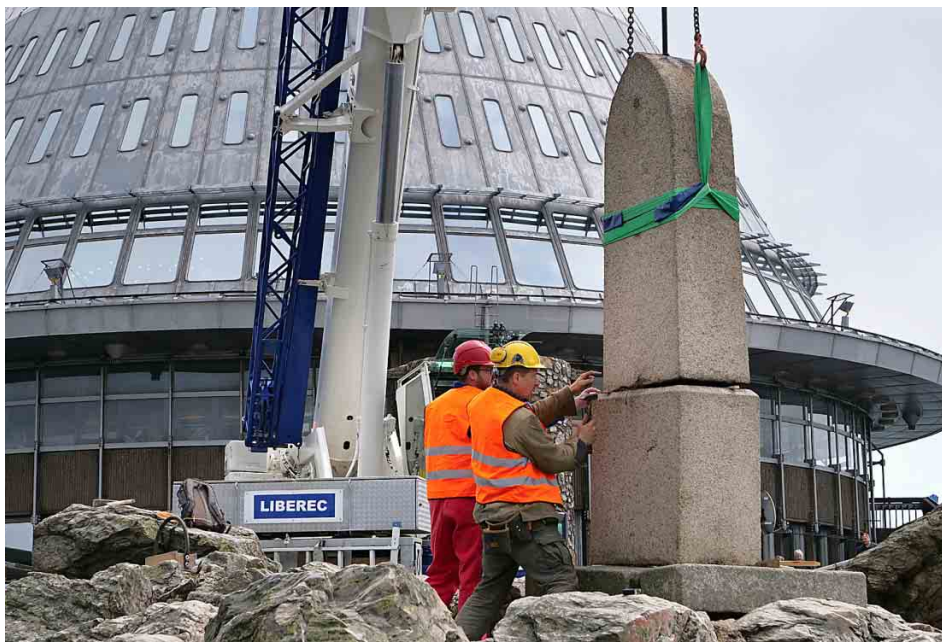
Bylo rozhodnuto, že pomník bude přesunut zhruba o 0,75 až 1,0 m jihovýchodním směrem, a to z důvodu, aby celý stál na pevném, co možná nejrovnějším skalním výchozu, a zamezilo se tak jakémukoli pohybu. Na tomto skalním výchozu se pak vytvoří lože tvarově odpovídající základovým kamenům a do něj budou pomocí kvalitního betonu tyto kameny usazeny. Takové řešení je sice pohledné, protože pomník bude opět „bez základů“, tj. bude zachován minimalistický vzhled bez mohutného podstavce, který by vznikl, pokud by se na nerovném skalním podkladu tvořil rovinný podstavec pod základové kameny. Ovšem vytesání jednotlivých dlabů pro základové kameny bylo nesmírně obtížné. A to i přesto, že se úkolu zhostil zejména Vojtěch Mai, zkušený lamač s odpovídající technikou (autor textu mu byl pouze slabou oporou). A tak celé dva dny se z vrcholu Ještědu ozýval lomoz vrtacích kladiv, rachot velkého kompresoru i jekot úhlových brusek. Finální tvar byl pečlivě zkoušen pomocí připravených šablon a dokončován ručním kameným náradím. Na tomto místě je možné poznamenat, že vlastní usazení kamene našimi předky bylo poměrně jednoduché, bez jakékoli kamenické úpravy podloží (byly nalezeny jen nepatrné stopy po špičácích bez výrazného účinku).

Základy pod kamenem byly již na první pohled nestabilní

Úprava základů pod Rohanským kamenem na Ještědu, foto Pavel Schneider

Bez použití těžké techniky by akce nešla provést, foto Pavel Schneider

Na konci července byl, opět s pomocí jeřábu, pomník sestaven. Základové kameny byly uloženy do zavlhlého betonu a pečlivě vyrovnány. Tato práce je sice teoreticky jednoduchá, ovšem prakticky se jedná o poměrně těžký, jistou zkušenost vyžadující úkol. Dva téměř 300 kg těžké žulové kvádry jsme zvedali až desetkrát. Bez dokonalé souhry vazače a jeřábníka téměř nemožná práce. Po usazení základových kamenů do dlabů ve skalním podloží byla do vzniklé dutiny (soklový podstavec totiž leží pouze po vnitřním obvodu základových kamenů) uložena kovová schránka. Ve schránce se nachází zápis o provedení prací, drobné mince z letošního roku, odznak horského spolku, relikvie ze stavby ještědského hotelu: kousek dlažby, obkladačky i dobové fotografie, prázdné místo pak vyplnila lahvička hruškovice. Dutina byla následně vysypána šterkem (myšleno bylo i na její odvodnění, které je zajištěno měděnou trubkou ukrytou pod základy). Poté byla položena spodní část pomníku, tedy soklový podstavec, který byl k podkladovým kamenům přilepen cementovou kaší a stejnou technikou byla ukotvena i stéla. Následující den byly dobetonovány základové spáry, začištěny všechny pomníkové spáry cementovou kaší, a opraveny drobné trhliny na pomníku.

V následujícím roce by bylo vhodné provést ještě úpravu uchycení kovového trnu na vrcholu stély. Ten totiž vlivem koroze zvětšuje svůj objem a narušuje horninu. Ve vrcholové části jsou již patrné poměrně rozsáhlé trhliny. Rovněž plánujeme obnovit těžko čitelný nápis na soklu pomníku (ovšem nápis byl zřejmě i uvnitř ozdobného mezikruží na stéle pomníku).

Opravou Rohanského kamene Jizersko-ještědský horský spolek prokázal, že je vyjma svých dlouhodobě kladně hodnocených prací na poli ochrany přírody, tvorby a úpravy návštěvnické infrastruktury a vlastivědné práce schopen také dalších vysoce specializovaných činností. Chtěl bych na tomto místě poděkovat všem, kteří se na opravě pomníku jakkoli podíleli a ocenit přístup hotelu Ještěd, spol. s r. o., který celou akci financoval.

Autor příspěvku a Vojtěch Mai jsou i členy Spolku Patron.

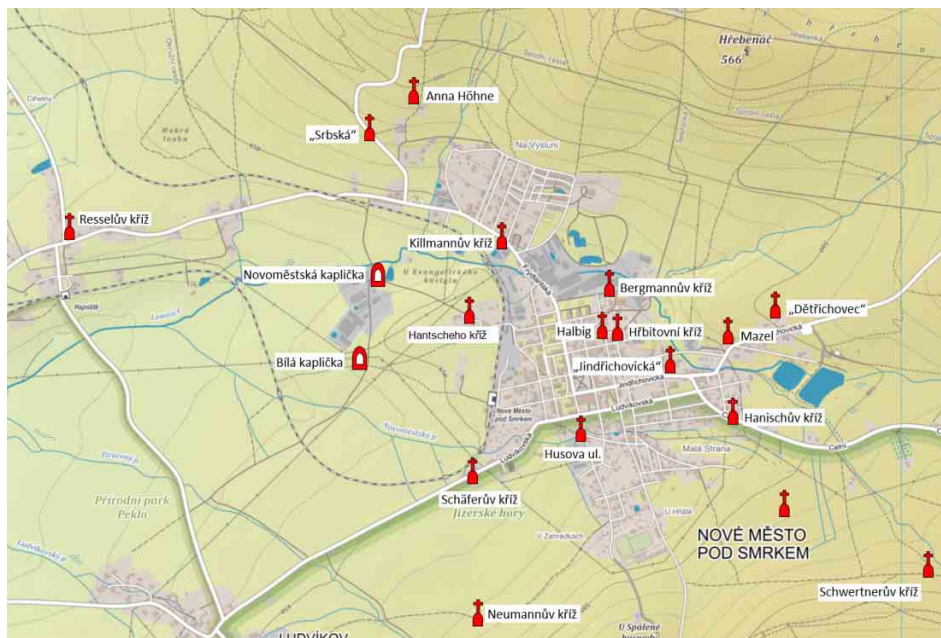
Vzhledem k významu Rohanova kamene bylo nutné pracovat opatrně, foto Pavel Schneider

Kříže a kapličky na Novoměstsku

Václav Tima

Jednou z hlavních činností novoměstského okrašlovacího spolku je oprava křížů a kapliček na území vymezeném katastru Nového Města pod Smrkem, Ludvíkova a Hajniště. Na relativně malém území Novoměstska se jich i přes nepřítel druhého poloviny 20. století zachovalo mnoho. Stavěli je lidé z různých pohnutek. Jejich hlavním rysem však byl duchovní význam. Až později se staly důležitými orientačními body v terénu a dnes jsou kulturními i stavebními památkami.

O umístění křížů a kapliček na Novoměstsku se poprvé dovídáme z mapy I. vojenského mapování z druhé poloviny 70. let 18. století. Jsou na ní vyznačeny 4 kříže a dvě kapličky. Z nich se dodnes zachoval jen „novější“ Neumannův kříž, který byl postaven na poutní cestě ze Slezska do Hejnic roku 1855 na místě staršího dřevěného kříže Christopa Neumanna z Ludvíkova č. p. 47. Zřídil ho Florian Neumann z téhož statku. Nový litinový kříž má již kamenný podstavec, do něhož je vsazen. Neumannův kříž byl prvním, který okrašlovací spolek s podporou Nového Města a Libereckého kraje nechal v roce 2007 opravit.

Mapka drobných památek v okolí Nového Města pod Smrkem a Hajniště

Dva kříže se nacházely v blízkosti centra Nového Města u frýdlantské cesty a u cesty do Slezska. Existovaly ještě v polovině 20. století, pak zmizely. Poslední kříž, zaznamenaný na zmíněné mapě, stál u polní cesty k Pechově hájence, respektive na Měděnci, kde bývaly cínové doly.

Dvě zděné kapličky stály u staré cesty z Ludvíkova k vrchnostenskému hospodářskému dvoru, jenž byl

v Hegewalde (Hajništi), dnes nad novoměstskou čerpací stanicí pohonných hmot. Z obou kapliček se zachovaly jen názvy. Bílá kaplička (Weiße Kapelle) je známá z novoměstských pověstí. Kaplička prý byla postavena na památku padlých vojáků krvavé šarvátky císařských a švédských oddílů za třicetileté války. Ta se měla odehrát v lukách mezi Novoměstským potokem a Ludvíkovem a mrtví vojáci měli být pohřbeni u Ludvíkova. Možné je však i jiné vysvětlení existence Bílé kapličky. Nedaleko ní, na výšině k Novému Městu, bylo totiž popraviště. Nové Město mělo od roku 1688 hrdelní právo a minimálně jedna osoba byla na tomto místě popravena. Popravení odsouzcenci byli obvykle pohřbeni u popraviště. A tak snad tato kaplička mohla vzniknout pro klid duše popraveného nešťastníka. Časem byla kaplička ve špatném stavu a nikdo se o ni nestaral. Asi v 80. letech 19. století byl na jejím místě postaven tzv. Raazův kříž. Ani ten se však nezachoval.

Druhá kaplička se nazývala Novoměstská (Neustadtler Capelle). Je zaznamenána jen na skice pozemků hospodářského dvora z roku 1774. Pokud je vyobrazení hodnověrné, stála nedaleko mostu přes Lomnici a měla věžičku. Ale to je vše, co se o ní ví. Mnohem později tu byl postaven tzv. Hübnermühlkreuz (Kříž mlynáře Hübnera), protože zde Hübner postavil mlýn a ještě později, na náhonu k mlýnu, rybníček s hostincem, kterému se říkalo Schweizermühle (Švýcarský mlýn). Nic z toho, kříž, mlýn ani hostinec, zde dnes již nenajdeme.

Postupem času byly na různých místech postaveny další kříže a kapličky. Mnohé z nich lze ztotožnit se soupisy sakrálních památek farářů Menzela (z roku 1835) a Jomricha (1856). Podle soupisů byly tyto objekty většinou postaveny bez církevního souhlasu a bez nadace, tj. neměl se o ně kdo starat. A to byl důvod vzniku Menzelova soupisu. Snažil se pak zavázat vlastníky pozemků, na nichž kříže stály, aby se o ně starali.

Bílá kaplička na obrázku z roku 1910, archiv autora

Novoměstská kaplička na skice hospodářského dvora z roku 1774, archiv autora

Hajniště

Přímo v obci Hajniště je jen jeden kříž. Nachází se na křižovatce frýdlantské silnice a silničky do Horní Rasnice. Podle Menzelova soupisu se jedná o kříž, který nechala zřídit Theresia Ressel z domu č. p. 14 v roce 1815. Kříž byl opraven 2017.

Katastrálně patří k Hajništi i pozemky a část zástavby na okraji Nového Města podél frýdlantské silnice, mezi Lomnicí a lesem Jindřichovického hřebene. Zde jsou zachovány tři kříže. První z nich stojí téměř na hranici novoměstských a hajništských pozemků u domu č. p. 1. V minulosti se tu nalézalo vrchnostenské bělidlo. Jeho nájemce Michael Killmann nechal kříž postavit roku 1825.

V blízkosti bývalého vrchnostenského dvora, z něhož zbyla jediná stavba, se nachází torzo kříže při silničce do Srbské. Známé o něm je jen to, že ho zhotovil kameník Blumrich z Frýdlantu. Třetí kříž najdeme u staré cesty, která vedla ze dvora na Jindřichovický hřeben. Jde o kříž Anny Höhne pocházející z roku 1891. Ten byl rovněž opraven za finanční podpory Libereckého kraje roku 2011.

Nové Město pod Smrkem

Na území města se dodnes zachovalo 14 křížů. Nejvíce jich bylo v minulosti postaveno u hlavních cest, vycházejících z centra města na všechny strany.

Husova ulice je vlastně cesta, která směřovala z města jižním směrem do hor i do Ludvíkova. Žulový podstavec s křížem stojí hned za Novoměstským potokem (v oplocení zahrady domu č. p. 169), není o něm ale nic známo.

Do Hajniště vedla kromě frýdlantské cesty i cesta kolem evangelického kostela. U ní ležel dlouho v šeríkovém porostu rozvalený kříž (Hantsches Kreuz). Roku 2012 byl vyzvednut a z finanční podpory Nadace Via opraven. Byl však přemístěn před vchod do kostela, kde se lépe vyjímá.

Kříž Anny Höhne při cestě na Jindřichovický hřeben byl opraven v roce 2011

Hantscheho kříž v původním stavu a po renovaci v roce 2012

Východním směrem vycházely z náměstí dvě cesty, jedna do Dětrichovce a druhá do Slezska. Při první cestě byly tři kříže, zachovaly se jen dva. A to Mazelův kříž (Mazels Kreuz) u odbočky polní cesty ze silnice na tzv. Mazlovku (poblíž se nacházela Mazelova porcelánka). Podle ústního sdělení paní Hannelore Langrové (†2011) je totožný s tzv. Farským křížem. O něco dále stojí pod vysokým modřínem kříž na původní staré cestě do Dětrichovce (za domem č. p. 796). Na rozbité tabulce je čitelný pouze rok 1926, který asi značí rok opravy. Ve farní kronice je uvedeno, že oba byly roku 1890 opraveny a vysvěceny. Farský (Mazelův) kříž byl s pomocí Libereckého kraje opraven roku 2010.

Mazelův kříž u silničky z Nového Města do Dětrichovce

Cestu do Slezska dnes ve městě reprezentuje Jindřichovická a Celní ulice. V Jindřichovické ulici stojí kříž v plotu zahrady u domu č. p. 495. Nápisy jsou bohužel nečitelné, lze pouze rozluštit jméno kameníka Knoblauch z Frýdlantu. Opraven byl za podpory Libereckého kraje roku 2017. Další kříž pak stojí v Celní ulici poblíž trafostanice. I tento kříž byl opraven z podpory kraje, tentokrát již roku 2010. Teprve při opravě byl objeven nápis s rokem zhotovení kříže. Tím mohl být ztotožněn s křížem Josepha Hanische v Menzelově soupisu. Hanisch ho nechal zřídit roku 1806.

Mimo hlavních cest z centra města jsou kříže zachovány ještě na třech místech. Schwertnerův kříž lze najít na okraji lesa na úpatí Měděnce. Stál u poutní cesty (resp. Staré slezské cesty) poblíž pily na prkna (Buschbrettmühle). Cesta i pila již zanikly. Kříž postavil tkalcovský mistr Franz Schwertner roku 1829 a nový majitel pily Adolf Bergmann ho nechal opravit roku 1880. Kříž, resp. jeho rozvalené části, byly opraveny roku 2010.

V areálu dnes bourané továrny Textilana se nacházel Bergmannův kříž. Původně stál u cesty, která spojovala frýdlantskou silnici s Dolním mlýnem, jehož majitelem byl Florian Bergmann. Kříž zřídil 10. května 1827. S podporou Libereckého kraje a Nového Města pod Smrkem byl loňského roku opraven a současně přemístěn před plot továrny, aby nebyl poškozen demoličními pracemi.

Třetím místem je areál kostela sv. Kateřiny. Před hlavním vchodem najdeme jako kulturní památku Hälbigův kříž z roku 1816, který byl postaven podle poslední vůle měšťana a tkalcovského mistra Josepha Hälbiga. Kříž byl restaurován za finanční podpory Ministerstva kultury roku 2014. Vedle bočního vchodu do kostela stojí Hřbitovní kříž, který roku 1903 nahradil původní dřevěný kříž, jenž stál na hřbitově, zrušeném roku 1902. I ten je zapsán jako kulturní památka a ze stejného zdroje peněz byl loňského roku opraven.

Zde putování po památkách v Novém Městě pod Smrkem prozatím končíme, v příštím čísle se vydáme za památkami na katastrálním území Ludvíkova.

Úpravou plotu se kříž v Jindřichovické ulici vrátil do veřejného prostoru

Drobné památky Nové Vsi

Jiřina Vávrová

Seriál o drobných památkách západní části Jizerských hor zakončíme v Nové Vsi u Chrastavy. Informace jsem čerpala z kroniky Wilhelma Herrmanna, od kronikářky obce Yvony Koblihové, od místního znalce Miroslava Jahelky a z článku Siegfrieda Neuhausera v časopisu Reichenberger Heimatblatt. Informace o starém novoveském hřbitově a křížové cestě mi zaslal Rudi Zucker, díky J. Brunclíkovi přeložené do češtiny. Další vzpomínku na křížovou cestu poskytl Reinhard Hübner. Všem touto cestou velice děkuji.

Podle staré novoveské kroniky bylo v 19. století v katastru obce dvacet křížů. Z nich se však do dnešních dnů zachovalo pouhých deset.

Putování za drobnými památkami Nové Vsi začneme na bývalé poutní cestě do Hejnic, kudy chodívala každou druhou sobotu v červenci procesí. Průvod věřících kráčel za zpěvu a modliteb pěšky do Hejnic čtyři hodiny. V jejich čele šly dívky, které nesly na dřevěných nosítkách sošku Matky Boží. Místní pastor doprovázel procesí až ke statku č. p. 68, k Augstenovu kříži. V Hejnicích, po návštěvě kostela, hledali poutníci nocleh. Na druhý den se jich většina vydala ke svatému přijímání, nakoupila si suvenýry a pak vyrazila domů. U Augstenova kříže čekal vracející se poutníky novoveský pastor a odvedl je do kostela. Zde dostali požehnání a rozešli se k domovům.

Prvním „poutním křížkem“ (ve směru Nová Ves – Hejnice) je Wohlmannův kříž s kulatým pískovcovým podstavcem. Byl postaven roku 1879 sedlákem Bernhardem Wohlmanem. Podle staré novoveské mapy stával u stavení č. p. 14 na křížovatce poutní cesty a staré vísecké cesty. Původně nesl kříž s pozlaceným Spasitelem. Nápis v oválném štítku pod křížem nabádal: „*Důvěřuj Bohu! Večer i ráno, při práci i ve starostech, v samotě a v klidu, řiď, ó Kriste,*

Wohlmannův kříž stojí neobyvykle na kulatém podstavci

Detail spodní části kříže Anny Geislerové

Torzo podstavce Pfeiferova kříže

s mnoha díky ke kříži mé zbožné srdce, doufám, že utrpení a bolest pomínou, Bůh nám nadále pomáhá a daruje nám své požehnání.“ Nápisy ve střední části podstavce již bohužel čitelné nejsou. Původní zdobný kříž byl nahrazen jednoduchým železným.

Nedaleko najdeme nejzachovalejší z poutních pomníků – kříž Anny Geislerové. Podle starých map a kronik stával u stavení č. p. 17. V roce 1865 ho nechala zřídit selka Anna Geislerová. Na žulovém podstavci se píše: *„Byl zraněn vinou našich špatných činů, zbit kvůli našim hříchům, kvůli našemu pohodlí byl potrestán, skrze jeho rány budeme i my spaseni. K Tobě budeme vzhlížet s důvěrou, ó svaté znamení kříže, až nás postihnou v životě starosti a děs, až budeme ohroženi utrpením, utečeme se k Tobě o pomoc, pak na nás Pán v době nouze a útěchy pohlédne.“* Kronika dodává, že v blízkosti kříže byly vysazeny dvě lípy.

Pokračujeme-li po ní cestou dál směrem k Mníšku, najdeme v kopřivách schovaný další z poutních křížů, respektive to, co z něj zbylo. U tohoto torza nebylo čeho se chytit, a tak se těžko určovalo, který z dvaceti křížů popisovaných v kronikách by to mohl být. Nakonec jsem našla článek v časopisu *Reichenberger Heimatblatt*, kde Siegfried Neuhäuser kříže určil. Jedná se tedy s největší pravděpodobností o Pfeiferův kříž, postavený v roce 1836 Antonem Pfeiferem na křižovatce s cestou vedoucí ke stavení č. p. 19. Podstavec z hrubé žuly nesl kdysi železný kříž s pozlaceným Spasitelem.

V pořadí čtvrtým v tomto směru cesty je ve stínu dvou lip Augstenův kříž, který dal postavit sedlák Franz Augsten v roce 1839. Na kamenném podstavci býval za sklem obrázek Panny Marie. Právě k tomuto kříži doprovázel novoveský pastor každoroční procesí do Hejnic. V současné době najdeme na žulovém podstavci jednoduchý železný kříž, obrázek ale zatím chybí.

Pod mohutnou lípou zůstalo jen torzo kříže Josefa Herziga. Pískovcový podstavec nese dnes již jen těžko čitelný nápis: *Josef u. Anna Herzig Oeconom in Neundorf No...* Tento kříž mě potrápil, protože v kronice je popisován takto: „*U své usedlosti č. p. 47 u staré vísecké cesty dal postavit v roce 1902 Josef Herzig spolu se svou manželkou Annou hezký pomník s křížem – podstavec je vyroben z krásně leštěné tmavé žuly, na němž je umístěn železný kříž s pozlacenou soškou Krista.*“ Na kříži čteme Kristova slova „*Dokonáno jest*“. Na podstavci jsou slova: „*Bůh stále zůstává a zůstává i ctnost, ó slyšte to všichni, kteří trpíte, zapíšte to svaté slovo hluboko do svého srdce, neboť kdybyste stále na něm trvali a pevně věřili, že váš Bůh vše řídí nanejvýš moudře, potom budete lehčeji snášet každou pozemskou bolest.*“ Kříž byl vysvěcen v roce 1905 farářem Franzem Weikertem, který ve svém projevu řekl: „*Zamysli se nad tím, jaký je význam kříže u cesty, kolem něhož procházíš a který míjíš, smekni klobouk, jsi křesťan, který bude Pánem vykoupen...*“

Při pátrání mě zmátl popis kříže, protože pomníček rozhodně není

V nice Augstenova kříže chybí obrázek Panny Marie

Těžce poškozený pískovcový podstavec kříže Josefa Herziga

žulový, zřejmě se tedy autor staré novoveské kroniky v zápise zmýlil. Podle nápisů, které na podstavci zbyly, ale není pochyb o tom, že se jedná o kříž Josefa Herziga.

Poslední památkou na poutní cestě je Lindnerův kříž. Je schovaný v hustém křoví a z cesty téměř není vidět; také ten byl těžko určitelný. Kříž je železný, podstavec žulový, ve střední části podstavce byla zřejmě umístěna tabulka s nápisem. Byl postaven v roce 1826 sedlákem Josephem Lindnerem na křižovatce lesní cesty od stavení č. p. 51 s hejnickou cestou. Nápisy již nejsou rozluštitelné, ale Siegfried Neuhäuser uvádí ve svém článku část nápisu, který si pamatovala paní Helga Glöchner, rozená Lindner: „*Ó poutníče, když stojíš před tímto křížem, modli se*“.

U cesty na Novou Vísku se nachází nový křížek sv. Huberta. Kříž je dřevěný, sádrový reliéf sv. Huberta je vsazený do dřevěného rámečku a nad reliéfem cedulka informuje: „*Památník k uctění patrona myslivců svatého Huberta a všech myslivců, kteří tento spolek ‚Mlýnice‘ zakládali. Díky těm,*

Lindnerův kříž je schovaný v hustém křoví

Hubertův kříž patří k novějším památkám

Kříž Antona Senzeho střeží mohutná lípa

Z Geislerova kříže zbyl jen žulový podstavec

jež s pokorou postavili tento památník se vzpomínkou na své kamarády. A ti, kteří budou kráčet v našich šlépějích, ať dál udržují a ctí myslivecké tradice a zvyky české myslivosti. Nová Ves 2017.“

Nedaleko, pod mohutnou lípou, stojí zachovalý kříž Antona Senzeho. Na podstavci ze žuly, který míval plechovou tabulku s malovaným Kristem, se tyčí železný kříž. Na původním kříži byla připevněna cedulka s nápisem: „*Es ist vollbracht*“, v překladu „*Dokonáno jest*“. Anton Senze nechal pomníček postavit roku 1824 a údržbu památky měl na starosti majitel stavení č. p. 2.

Geislerův kříž se nachází nedaleko domu č. p. 200 u tzv. staré mlýnské cesty. Dobře čitelný nápis na podstavci z leštěné žuly hlásá: „*Ó věrné křesťanské srdce, přestaň naříkat, uč se od Ježíše nést trpělivě kříž, uvědom si, jak Pán za tebe trpěl a jak na kříži vybojoval vítězství.*“ V dolní části podstavce se dočteme, že pomník nechali postavit Josef a Johann Geislerovi v roce 1867. Z kříže mnoho nezbylo, ale i tak je vidět, že byl hezky zdobený. Geislerův kříž není volně přístupný.

Kříž u rychty na Mlýnici byl vztyčen v roce 1800

Torzo křížku u Beckertova mlýna

U přehrady Mlýnice najdeme další dvě novoveské památky:

První je krásně zrenovovaný kříž u rychty na Mlýnici. Majitel rychty Gottfried Stärz ho postavil v roce 1800, opravit ho nechal v roce 1834 Friedrich Stärz a v roce 1909 opravu zajistil Eduard Simon. Zdobený kříž s Kristem zapaštěný do kamenného podstavce s nápisem: „*Láska byla celý jeho život, láska byla jeho prvním přikázáním, láska jeho smrt v usmíření*“ stojí na soukromém pozemku. Původně byl umístěn v zahradce pod velkým ořešákem, ale kořeny ořešáku pomníček poškodily. Proto se ho současní majitelé rozhodli přemístit o několik metrů a na vlastní náklady také nechali provést odbornou renovaci památky.

Druhou památkou je torzo křížku u Beckertova mlýna. Beckertův mlýn, později mýdlárna, stával vlevo od silnice z Mníšku do Albrechtic u Albrechtického potoka, v zadní části přehrady Mlýnice. Kronika popisuje vzhled pomníčku: „*Na pískovcovém, žlutě natřeném podstavci stojí krásný železný kříž se zlaceným Spasitelem, k podstavci je připevněna lucerna.*“ Nápis zní: „*Pane, do Tvých rukou svěřuji svého ducha*“. Kolem pomníku byl latkový plot a stály tu čtyři jasany. Kříž byl zřízen roku 1858 majitelem mlýna Franzem Beckertem, posledním starostou na Mlýnici. V roce 1887 ho dal zrenovovat Stefan Zimmer, nájemce továrny (mýdlárny). Z celého pomníčku zbyl jen podstavec, na kterém je čitelné jméno Franze Beckerta. Hledání podstavce je dosti náročné, protože je schovaný v náletech.

Před několika lety na louku pod Chrastavským lesem někdo dovezl zbytek pomníku Josefa Leukerta. Kdo a proč tak udělal jsem se ale nedozvěděla.

Putování za památkami obce Nová Ves zakončíme u novoveského kostela a obecního úřadu. Pamětní desku na kameni s křížem u zdi kostela Nanebevzetí Panny Marie instalovali v roce 2004 vysídlení němečtí obyvatelé z Nové Vsi. Jejím prostřednictvím vzpomínají i na svého posledního novoveského německého katolického faráře Karla Jewschenaka, který zemřel v roce 1958 v Nové Vsi. Nápis na desce říká: *„Ukřižovaný Ježíši, slituj se nad námi v životě i ve smrti. Karel Jewschenak, vikář a arciděkan. 4. 11. 1870 – 11. 12. 1958. Obnoveno bývalými německými obyvateli Nové Vsi v roce 2004“*.

Místo původního dřevěného kříže v roce 1836 financovali novoveští věřící ze sbírky kamenný podstavec a litinovou sochu Ježíše, pod ní pozlacený věneček a nápis: *„Ukřižovaný Ježíši, slituj se nad námi v životě i ve smrti.“* Dole na soklu byl ještě vysekán nápis *„Misie 1906“*.

O hřbitově kolem kostela a o křížové cestě vypráví novoveská kronika z roku 1933 toto: *„Hřbitov u kostela byl založen kolem roku 1617. V letech 1674–1675 byla zřízena nová zeď, kde dříve žádná nebyla. Dne 1. 5. 1777 věnovali Christoph Herrmann z Nové Vsi a Gottfried Möller z Nové Vsi 100 zlatých na údržbu křížové cesty, zřízené na prostranství kolem kostela. Roku 1807 došlo k její obnově. Náklady byly kryty příspěvky dárců, jmenovitě například rodinou Herzigovou, jak dokládá listina ve schránce ve věži z 6. srpna 1807. Dnem 16. července 1836 byl zřízen a vysvěcen*

Zbytek pomníku Josefa Leukerta pod Chrastavským lesem

Památku faráře Karla Jewschenaka obnovili vysídlení němečtí občané

hřbitovní kříž. Hřbitov, nacházející se kolem kostela, existující od roku 1617, byl 1. listopadu 1927 zrušen, protože s neustále rostoucím počtem obyvatel se stal příliš malým, zejména však proto, že mimořádná vlhkost půdy učinila nemožnou desetiletou lhůtu rozkladu a z těchto důvodů byl přeplněn. Od zvětšení hřbitova severním směrem bylo upuštěno kvůli vlhkosti půdy, i když by to znamenalo podstatné zlevnění celé záležitosti. Muselo se tudíž nalézt jiné, k tomu účelu vhodné místo. Po několika zkušebních výkopech bylo určeno pole u ovčína, zabavené již dříve pozemkovým úřadem.“

V zahradě kostela Nanebevzetí Panny Marie smutně chátrají desky křížové cesty. Připojuji zde vzpomínku pana Reinharda Hübnera na obnovu křížové cesty ve třicátých letech minulého století: „Křížová cesta u staré zdi kostelního prostranství. Po zrušení hřbitova kolem kostela v roce 1927 přemýšlely církev a obec o přeměně a renovaci kostela a starého hřbitova. V roce 1931 byla opravena hřbitovní zeď a kolem křížové cesty byla zřízena šterková cesta. Obrazy 12 zastavení Ježíšova utrpení byly zestárlé a zvětřelé. Bylo rozhodnuto křížovou cestu obnovit. Mladý farář Böhmer z Chrastavy byl malířským talentem. Zhotovil olejové malby ve výborné kvalitě. Po dokončení obrazů projevil truhlář Herrmann Püschel z Mníšku č. p. 81 ochotu zasadit tyto obrazy do rámu z dubového dřeva a opatřit je skleněnými

tabulkami. Rámy byly natřeny bezbarvým lakem k ochraně před vlivem počasí a odborně zasazeny panem Johannem Jahnem do existujících prohlubní zdi. Ve zmatcích poválečné doby se obrazy bohužel ztratily.“

Chátrající křížová cesta u kostela Nanebevzetí Panny Marie

Pomník věnovaný obětem první světové války dnes připomíná oběti nacistické perzekuce 1938–1945. Po roce 1945 byl přestěhován ze svého stanoviště poblíž školy (na místě transformátoru) k budově obecního úřadu. V té době došlo i k úpravám pomníku, při nichž byly odstraněny německé nápisy. Původní pomník byl odhalen 10. října 1926. Na slavnost byli pozváni pozůstalí po padlých, členové obecního zastupitelstva, zástupci spolku z Nové Vsi i okolí. Vyhrávala dechová kapela, farář Rudolf Schwalke z Jeřmanic celeb-

roval mši pod širým nebem a předseda výboru pro zřízení pomníku Johann Brunsch přednesl projev. Potom položili zástupci jednotlivých spolků k pomníku věnce se stuhami.

O stavbě pomníku se v Nové Vsi uvažovalo od roku 1921. Dne 26. dubna 1924 se

sešli v hostinci „U Pošty“ předsedové všech spolků v obci a dohodli se na pomníku na počest všech padlých občanů obce, schůzi předsedal Johann Brunsch. Pomník byl objednáán u jablonecké firmy Franze Hübela, byl vytesán z modré žuly a nesl nápis: „*Padlým hrdinům vlasti 1914–1918*“ a ve dvou sloupcích jména 78 padlých, nezvěstných a zemřelých novoveských mužů. Na pomník byla uspořádána finanční sbírka, celkem se vybralo 24 123 Kč.

Novoveský pomník obětem první světové války

Podoba téhož pomníku po roce 1945

Děje se nejen v Jizerských horách

Jednání o Brzdě pokračují

Z kamene Brzda (Hemmstein), který stojí poblíž smědavské silnice, kdosi během léta odstranil druhý, nepůvodní křížek, proti jehož instalaci jsme jako spolek důrazně protestovali. Výbor Spolku Patron v současné době jedná o možnosti úpravy kamene Brzda do podoby, jak ji známe z fotografií z první poloviny 20. století.

Nehoda Martina Pařízka

Letos uplynulo 30 let od chvíle, kdy 9. září 1989 odpoledne pod koly svého nákladního automobilu tragicky zahynul dvaadvacetiletý Martin Pařízek, řidič Pozemních staveb Ústí nad Labem, závodu Košťany. Jednoduchý kovový kříž, který na místě jeho skonu nedaleko vrchu Čihadlo kdosi vztyčil, dal název nedalekému turistickému rozcestí Pařízkův kříž. S ohledem k tomu i k výročí se výbor Spolku Patron rozhodl památku v roce 2020 obnovit.

Nový pomník padlých v Lukášově

V Lukášově bude 11. listopadu v 15 hodin odhalen obnovený pomník obětí první světové války. Po roce 1945 byl přeměněn na pomník trvalého přátelství se Sovětským svazem, avšak počátkem 90. let z Lukášova zmizel nadobro. Vedení města ho dalo přemístit do jabloneckého parku Generála Mrázka, kde je věnován „Bojovníkům za svobodu vlasti 1938–1945 a obětem bezpráví 1948–1989“. Z toho původního z roku 1927 zbylo v Lukášově jen několik základových kamenů. Informace najdete i v časopisu Patron 1997/1.

Čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor č. 3/2019 (30. ročník)

Vydává Spolek Patron, Jiřetín pod Bukovou 104, 468 43, IČO: 64669807. Vydávání čtvrtletníku PATRON je povoleno OkÚ - Jbc - 941/34. Ev. č. MK ČR E 10470. Redakce: Bohumil Horáček, Otokar Simm. Grafická úprava: Graphis DTP studio, Moskevská 6, Liberec. Tisk: Geoprint, Krajinská 1110, Liberec. Příspěvky zasílejte na adresu: Bohumil Horáček, Na Radouči 1254, 293 01 Mladá Boleslav, nebo e-mailem: horacek21@seznam.cz. Interní tiskovina.

Kříž Anny Geislerové v Nové Vsi u Chrastavy, foto Jiřina Vávrová

Rohanský kámen bylo nutné celý rozebrat, vyrovnat a znovu složit, foto Pavel Schneider

Hřebenový buk

Odedávna je v sedle mezi Špičákem a Stržovým vrchem zavěšen na stromě kříž, symbol chránící poutníky před zlými živly. Lidé tomu místu říkají Hřebenový buk, dříve Kammbuche. Cesta přes sedlo pro ně byla významná, neboť spojovala jižní podhůří se severním. Nejstarší známé foto pořídil na přelomu 19. a 20. století frýdlantský fotograf Josef Weiß. Bylo zveřejněno v Ročence Německého horského spolku pro Ještědské a Jizerské hory z roku 1901 a o málo později i na pohlednici.

V květnu 1960 vyfotil Hřebenový buk Miloslav Nevrlý, jenž zjistil, že původní buk padl následkem stáří v roce 1903, načež byl krucifix krytý stříškou zavěšen na sousední strom. Dnes již nikdo nespočítá, kolikrát byl kříž s tělem ukřížovaného Krista obnoven. A není známo ani to, kolikátý buk je jeho nositelem.

Před pár roky poničil památku vandal. Zdravý člověk nepochopí, proč na nedostupný kříž jakýsi hlupák hází sekerkou či podobným ostrým předmětem, až se mu podařilo přelomit obě Kristovy ruce a poškodit tabulku i buk. Záseky v kůře stromu o tom svědčí dodnes.

Členové Spolku Patron si předsevzali, že letos zajistí opravu. Dne 14. září Jiří Herčík vystoupal na sedlo, zhotovil si zde provizorní žebřík, tabulku sejmul a odnesl. Doma vyměnil korpus, opravil písmo i poškozenou stříšku, a v pondělí 7. října 2019 obnovenou památku vrátil na své místo.

O předchozích renovacích se můžete dočíst v našem časopisu č. 1995/3 a 2011/4.

Foto Otokar Simm